

Tartu Ülikool
Sotsiaalteaduste valdkond
Ühiskonnateaduste instituut
Infoühiskond ja sotsiaalne heaolu
Sotsioloogia ja infoteaduste eriala

Kati Allas
Narkokurjategijate tüpoloogia
Bakalaureusetöö

Juhendaja: Simone Eelmaa

Tartu 2024

SISUKORD

SISUKORD	1
SISSEJUHATUS	2
1. TEOREETILINE JA EMPIIRILINE ÜLEVAADE	3
1.1 Uimastisõltuvus ja narkokuritegevus	3
1.2 Olukord Eestis	5
1.3 Tüpoloogia kriminoloogias	13
2. METOODIKA	16
2.1 Andmekogumine	16
2.2 Analüüsimeetod	17
2.3. Eetilised dilemmad	18
3. TULEMUSED	20
4. ARUTELU	27
4.1 Tulemuste arutelu	27
4.2 Tüpoloogia seos sekkumiskavaga	29
4.3 Uuringu piirangud ja edasised uurimisvõimalused	30
KOKKUVÕTE	31
SUMMARY	33
KASUTATUD KIRJANDUS	34
LISA 1. Andmestik	38

SISSEJUHATUS

Narkokuritegevus on ülemaailmne probleem, millel on ulatuslikud mõjud ühiskonnale (UNODC, 2023). Narkokurjategijad, kes tegelevad narkootikumide tootmise, salakaubaveo ja -müügiga, moodustavad mitmekesise ja keeruka rühma, mille liikmed erinevad oma motivatsiooni, tegevuse meetodite ja sotsiaalse tausta poolest. Nende erinevuste mõistmine on oluline, et arendada tõhusaid strateegiaid narkokuritegevuse tõkestamiseks ja ennetamiseks. Tüpoloogiate uurimine pakub teadmisi, mis on olulised tõhusa poliitika ja sekkumiste väljatöötamiseks (Hasson jt, 2020). Eestis on siseministeeriumi poolt loodud sekkumiskava (2021), milles on sõnastatud narkovaldkonna sihid aastani 2030, seega oleks oluline uurida kui palju on arvestatud erinevate narkokurjategijate tüüpidega. See töö uurib narkokurjategijate tüpoloogiat, eesmärgiga piiritleda selle profile ja nende mõju õigussüsteemile ja sekkumiskavale.

Selles lõputöös vaadatakse läbi olemasolev kirjandus tüpoloogiate kohta, analüüsitakse praeguseid andmeid narkokuritegude kohta Eestis ja pakutakse välja raamistik narkokurjategijate kategoriseerimiseks. Töös püütakse selgitada, millised narkokurjategijad on Eestis. Vajadus liigitada konkreetse tüpoloogiatesse aitavad teadlasi, poliitikakujundajaid ja teisi huvirühmi, et välja töötada rohkem kohandatud ja tõhusamat kaasamist. Selleks esitan ka oma uurimisküsimused:

1. Milline on Eesti narkokurjategijate tüpoloogia?
2. Kas ja mil määral on Eesti siseministeeriumi poolt tehtud sekkumiskava seotud saadud tüüpidega?

Töö on jaotatud neljaks osaks. Esimeses osas on välja toodud teoreetiline ja empiiriline taust, kus autor toob välja ja seletab olulisemad mõisted seotud teemaga, ülevaate Eesti uimastitega seotud seadusandlusest ja sekkumiskavadest ning eelnevad empiirilised uuringud. Teises osas kirjeldab autor meetodikat, mida oli töö tegemises kasutatud. Kolmandas osas on ülevaade tulemustest ning neljandas osas on arutelu, kus kirjutatakse lahti tulemuste seos teooriaga.

1. TEOREETILINE JA EMPIIRILINE ÜLEVAADE

1.1 Uimastisõltuvus ja narkokuritegevus

Narkomaania ja uimastitega seotud kuriteod on levinud probleemid, mis vaevab ühiskondi kogu maailmas (UNODC, 2023). See mõjutab inimesi igast soost, vanusest ja sotsiaalmajanduslikust taustast. Uimastisõltuvus ja uimastitega seotud kuriteo tagajärjed on mitmetahulised (White, Gorman, 2000). Selles peatükis käsitlen uimastisõltuvuse keerukust ning selle seost kuritegeliku käitumisega.

Uimastisõltuvus on vaimse tervise probleem, mida iseloomustab kompulsivne narkootikumide otsimine, tarvitamine ja jätkuv kasutamine vaatamata kahjulikele tagajärgedele. Sõltuvust tekitavad ained kutsuvad esile meeldivaid seisundeid või leevendavad stressi, jätkuv kasutamine aga muudab närvisüsteemi (NIDA, 2020). Pidev aine tarvitamine suurendab tolerantsi aine vastu, tekitab füüsilist sõltuvust ning muudab inimese emotsionaalsemaks (Cami & Farre, 2003). Uimastisõltuvust on mõistetud kui häiret, mis hõlmab nii impulsiivsuse kui ka kompulsivsuse elemente, mis koosneb kolmest etapilisest sõltuvustsüklist: “liigne kasutamine”, “võõrutamine” ja “tung” (Koob & Volkow, 2010).

Sõltuvus on stigmatiseeritud, kuna arvatakse, et see on põhjustatud inimese valikust aineid kasutada. Keegi ei hakka tarvitama teadmiseiga, et nendest saab sõltlane, kuigi esmakorde kasutamine võib olla valikuline, korduv tarvitamine aga muudab aju ahelaid (NIDA, 2020). Ainete tarvitamise häirega inimese jaoks ei paku narkootikumide võtmine enamjaolt enam naudingut, vaid pigem pääsu (Bevilacqua & Goldman, 2009). Inimesed võivad olla ka geneetilise eelsoodumusega, ebasoodsate sotsiaalsete keskkonnamõjudega või muude tegurite tõttu ainete kasutamise häire tekke suhtes haavatavamad kui teised. Taastumiseks vajavad nad sageli välist abi ja tuge (Volkow, 2020). Negatiivsed hoiakud takistavad neid inimesi ravi saamast ning võib riskida sellega, et seisund muutub hullemaks. On ka tekkinud vaikiv uskumus, et piisab tahtejõust, et lõpetada tarbimine (ibid, 2020). Kuigi uimasti sõltuvus on

haigus, on selle vastu väga palju stigmat ning inimesed, kes kannatavad selle all kiputakse stereotüpiseerima kriminaalideks.

Uimastisõltuvust iseloomustab kompulsiiivne narkootikumide otsimine, jätkuv kasutamine hoolimata sotsiaalmajanduslikest ja tervise tagajärgedest ning kontrolli kaotamine tarvitamise üle (Cami & Farre, 2003). Sama saab öelda kriminaalsest tegevusest. Nii ainete tarvitamine kui ka kuritegelik käitumine väljendavad impulsiivsust, madalat enesekontrolli ning vajadus saada lühiajalist naudingut ilma, et arvestataks pikaajalistest tagajärgedest (Goode, 2008). Need on omavahel seotud, sest nad on oma kirjelduste poolest sarnased.

Uimastisõltuvuse ja kuritegeliku käitumise suhe on põimunud, kus mõlemad mõjutavad ja süvendavad teineteist (Goldstein, 1997). Täpsustan ka kuriteo mõistet. Kuriteoga on tegu siis kui inimene tahtlikult kahjustab teise isiku õigushüve.¹ Õigushüved on inimeste eluks vajalikud hüved nagu elu, tervis ja vabadus ning ka materiaalsed väärtused nagu isiklik omand. On ka kollektiivsed hüved, näiteks majandussüsteemi või muu taristu korrapärane toimimine või keskkonnakaitse (Justiitsministeerium, 2024).

Pea igas sotsioloogilises uurimuses on tulemuseks, et inividid, kellel on kriminaalne taust või käitumine, suurema tõenäosusega tarvitab narkootikume või joob alkoholi. Kehtib ka vastupidine, et isik, kes tarvitab narkootikume, suurema tõenäosusega osaleb kuritegelikus tegevuses (Goode, 2008). Seddon (2000) toob välja kolm erinevat mudelit, mille järgi saab eristada kuritegevuse seost tarvitamisega.

Esiteks tarvitamine põhjustab kuriteo toimepanemist. See mudel põhineb ideel, et tarvitajad panevad toime kuritegusid vajadusest, et saada raha, et oma sõltuvust rahastada (Wincup, 2005). Selle mudeli all olevad isikud võivad varastada või röövida inimeselt raha või esemeid. Raha kasutati, et osta uuesti narkootikume ning esemeid, kas müüdi ära raha jaoks või vahetati edasimüüjaga narkootikumide vastu välja (Bennet & Holloway, 2009). Saab välja tuua, kuidas tarvitamine võib muuta isiku agressiivsemaks ja julgemaks, mõjutada otsustusvõimet. Sõltlased on toonud välja, kuidas tarvitamine mõjutab nende võimet mõelda tagajärgede peale ja on kirjeldanud seda kui “elavad päeva jaoks” (Bennet & Holloway, 2009)

¹ Iseenesest on võimalik ka, et karistatakse mittetahtliku teo eest (nt ettevaatamatusest surma põhjustamine), kuid tegu on pigem erandlike näidetega. Reeglina on riik karistusväärseks pidanud just tahtlike õigushüvede kahjustamist.

Teiseks kuriteo toimepanemine põhjustab tarvitamist. See mudel keskendub mõttele, et kuritegevuse toimepanemine toimus enne tarvitamist (Wincup, 2005) Siin tuuakse välja, kuidas selle asemel, et varastada raha, varastatakse hoopis narkootikume või kuidas pärast edukat kuritegu läbiviimist tarvitatakse aineid nii öelda auhinnana (Bennet & Holloway, 2009). Siin on ka oluline märkida, et edasimüüjad tarvitasid oma toodet, sest neil oli seda üle jäänud. Nad ei müünud narkootikume, et saada raha oma sõltuvuse jaoks aga nad tarvitasid aineid, sest need olid seal.

Viimaseks, kuritegevus ja tarvitamine on seotud teiste faktoritega. Seddon (2000) toob välja kuidas seda mudelit saab kasutada kui viisi ühendada eelnevat kahte mudelit. Nad oma omavahel seotud, kuna neil on ühised põhjused nagu näiteks geneetilised omadused, isiksusehäired, vanemate kasvatus jne (White & Gorman, 2000). See mudel toob välja, et kuidas erinevad sotsiaalsed faktorid võivad mõjutada kedagi uimasteid kasutama või raha teenima. Näiteks üles kasvamine piirkonnas, kus on narkokuritegevus suurem, võib mõjutada noort ise osa võtta sellest, müües narkootilisi aineid või hoopis tarvitades neid.

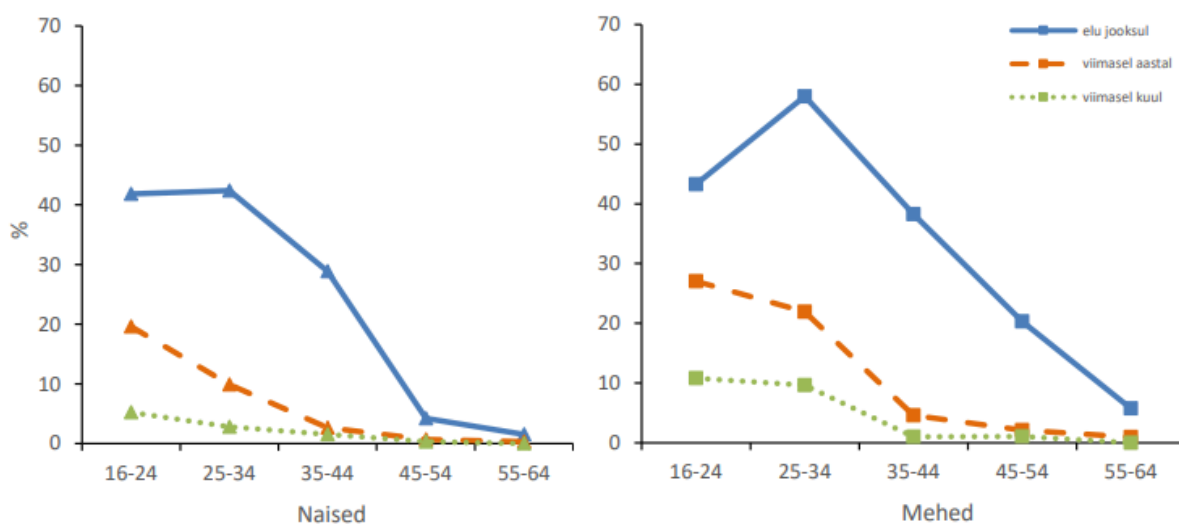
Kokkuvõttes nähtub eeltoodud kirjandusest, et uimastisõltuvust ja selle seost kuritegeliku käitumisega saab mõista läbi mitmete psühholoogiliste, sotsioloogiliste ning bioloogiliste tegurite kaudu. Samuti on oluline mõista, et kuigi uimastisõltuvus võib kõrvaltvaatajale paista kui pelgalt isiklike valikute tagajärg, siis erialane kirjandus toetab pigem järeldust, et tegu on haigusega, milline vajab pigem ravi kui karistusõiguslikku lahendust.

1.2 Olukord Eestis

Selleks, et mõista narkootikumide tarvitamise tõsisust Eestis ning miks teema oluline on, peab välja tooma, kui suur osa rahvastikust on sellest mõjutatud. Selle jaoks toob autor välja erinevat statistikat, mis kirjeldab noorte ja täiskasvanute tarbimisharjumusi, suremust ning ka üldine vaade sellest, mis ained on kõige populaarsemad. Eesti noorte kohta pärinevad kõige värskemad andmed uuringust “Eesti noorte seksuaaltervis: teadmised, hoiakud ja käitumine” (Lõhmus jt, 2023). Selles valdavalt võttis osa 14-18-aastased noored. Uuringus selgus, et 31% noortest on enda elu jooksul tarvitanud narkootikume ja sellest 75% on teinud seda korduvalt.

Kõige levinumad ained on kanep ja sissehingatavad ained (bensiin, liim, lakk, lahusti). Kuigi eelnevate aastatega võrreldes ei ole narkootikumide tarvitanud noorte osatähtsus muutunud, oli hoopis suurenenud korduv tarvitamine.

2018. aasta täiskasvanud elanike uimastitarvitamise uuringus (Vorobjov jt, 2019) selgub, et 25% Eesti täiskasvanud elanikest on enda sõnul tarvinud narkootilist ainet enda elu jooksul, kus 7% sellest oli tarvinud aastal enne uuringut (2018) ning 3% viimasel kuul. Tarvitajaid oli nii meeste kui ka naiste seas, kuid 25-45-aastaste meeste seas oli tarvitamine tunduvalt suurem kui naiste seas (vt joonis 1). Ka selle uuringu järgi on kõige populaarsemad ained kanep ja siis erinevad stimulandid (nt amfetamiin, ecstasy ja kokaiin).



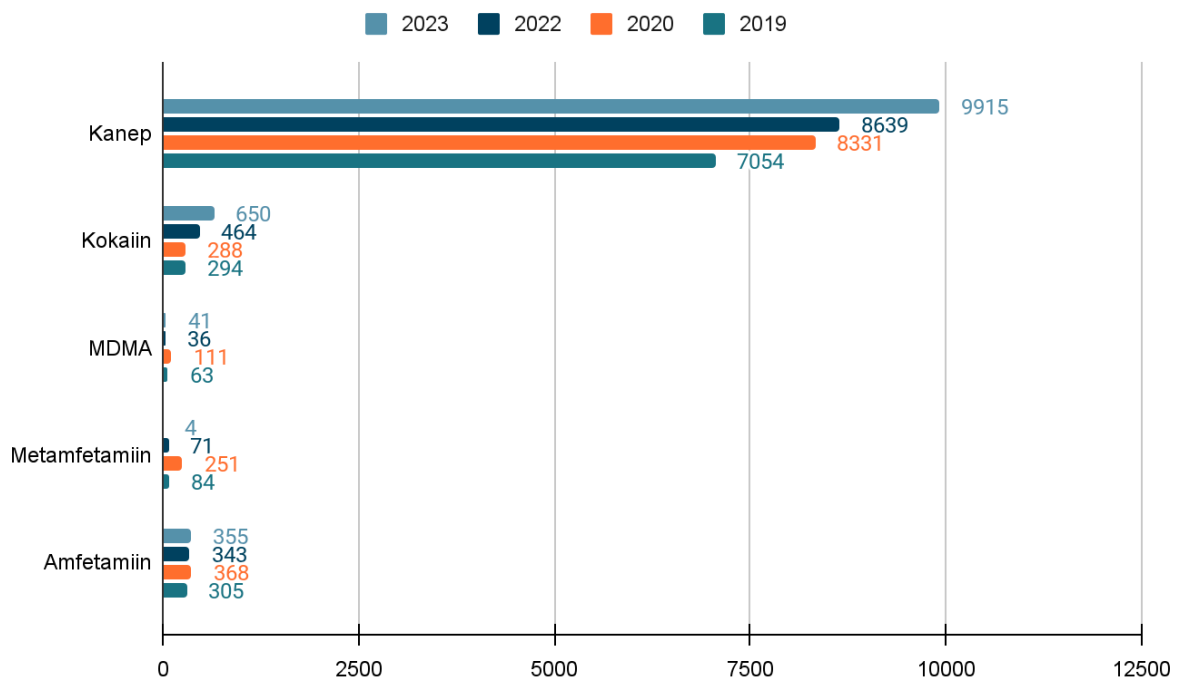
Joonis 1. Narkootiliste ainete tarvitamine elu jooksul, viimasel aastal (2018) ja viimasel kuul soo ja vanuse järgi. Allikas: Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring, 2018.

Tervise Arengu Instituut (2018) korraldas uuringu, mis annab ülevaate Eesti täiskasvanud elanike hoiakutest uimastite tarvitamise suhtes ning erinevate uimastite tarvitamise levikust. Uuringus tuli välja, et enam kui kolmandik (36%) vastanutest tundis isiklikult kedagi, kes tarvitab narkootikume ja umbes veerand (25%) vastanutele on pakutud tasuta või osta narkootilisi aineid. Samas uuringus tuli ka välja, et noorematele oli pakutud rohkem narkootikume võrreldes teiste vanuserühmadega. Samas uuringus hinnati ka erinevate ainete kättesaadavust, kus toodi välja, et kõige kergemini kättesaadavaks peetakse kanepit.

Eestis perioodil 1999-2022 on üledoosi tõttu surnud 1857 inimest (TAI, 2023). Keskmine vanus surnud isikute seas on tõusnud (2002. aasta 24 eluaastalt 2022. aastal 38-ni), kuid

tegemist on ikka noore tööealisega. Eesti oli narkootikumide üledoosiga seotud surmade poolest Euroopa liidus esimesel kohal aga pärast seda aastat suremus vähenes järsult, 110-lt 39 surmani. Enamik surmade põhjuseks on registreeritud fentatüüli ja selle taoliste ainete tarvitamine.

Piirkondlikud kommunaalreovee analüüsi tulemused näitavad, et kõige levinumad ained on kanep, amfetamiin ja kokaiin ning vastavalt piirkonnale, kas metamfetamiin ja MDMA (Abel-Ollo jt, 2024). Tallinna puhul saab näha, kuidas nelja aasta lõikes on kanepitarvitamise tõusutrendis ning kokaiini tarvitamise hüppelist levimist (vt joonis 2). Uuringuaastate käigus on tulnud välja trend, kus eelnevalt nimetatud ainete kontsentratsioon on suurem nädalavahetustel, mida saab seostada meelelahutusliku tarbimisega.



Joonis 2. Narkootikumide keskmine kogus (mg) Tallinna reovees uuritud perioodil 1000 elaniku kohta päevas 2019, 2020, 2022 ja 2023. Allikas. TAI, 2019, 2020, 2022, 2023

Oluline on ka aru saada, mille eest saab kedagi karistada narkootikumide eest ning mis loeb narkokuriteona. Eestis peamiseks õigusaktiks, mis määratleb narkootilise ja psühhotroopsete ainete tarvitamise ja käitlemise raamistikku on “Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus” (NPALS, 2023). Selle seadusega reguleeritakse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete nimekirjade koostamise, kinnitamise, käitlemise, kontrollimise,

identifitseerimise, käitlemiseks vajalike lubade väljastamise ja registreeringute tegemise korda. NPALSi järgi on narkootikumide käitlemine ühtviisi karistatav. Käitlemise definitsioon §-s 2 (NPALS) järgi on järgmine: narkootiliste või psühhotroopsete ainete või lähteainete omamine, valdamine, vahendamine, tarbimine, kasvatamine, korjamine, valmistamine, tootmine, töötlemine, pakkimine, säilitamine, hoidmine, laadimine, vedu, sisse- ja väljavedu, tolliprotseduuri transiit rakendamine, tasu eest või tasuta tarnimine kolmandale isikule.

Narkootikumidega seotud süüteod jagunevad väärtegudeks ja kuritegudeks. Väärtegu on süütegu, mille eest on põhikaristusena ette nähtud rahatrahv või arest. Kuritegu on süütegu, mille eest põhikaristusena ette nähtud rahaline karistus või vangistus ja juriidilisele isikule rahaline karistus või sundlõpetamine (Karistusseadustik, 2002). Uimastitega seotud kuritegude karistus võib ulatuda rahatrahvist eluaegse vangistuseni. § 15¹ kohaselt karistatakse väärteona väikeses koguses aine käitlemist (NPALS, 2015). Narkokuritegusid sätestab karistusseadustik §-dega 183-190² (Karistusseadustik, 2004). Sellest lähtudes saab autor kirjeldada, kes on **narkokurjategija** töö kontekstis, ehk ta on isik, kes on karistatud karistusseadustiku järgi §-des 183-190 sätestatud kuritegudes.

Karistuse määramisel lähtub kohus mitmetest asjaoludest, näiteks kas teo toimepanemine on korduv, tegu on toime pandud grupi poolt, eesmärgist või kas sellega on seotud kuritegelik ühendus (Narko, i.a). Karistuse määramine on keeruline protsess ning sellel on mitmeid erinevaid asjaolusid, mis võivad mõjutada karistuse pikkust või trahvi suurust, näiteks aine kogus, karistatava isiku taust ja muu. NPALS (2022) toob välja, et suur narkootilise või psühhotroopse aine, taime või seene kogus, piisab et tekitada narkojoovet vähemalt kümnele inimesele. Tabel 1 näitab NPALSi järgi määratud suured kogused erinevate ainete puhul.

Tabel 1. Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete suure koguse määrad.

² § 183. Narkootilise ja psühhotroopse aine väikeses koguses ebaseaduslik käitlemine

§ 184. Narkootilise ja psühhotroopse aine suures koguses ebaseaduslik käitlemine

§ 185. Narkootilise ja psühhotroopse aine edasiandmine nooremale kui kaheksateistaastasele isikule

§ 186. Narkootilise ja psühhotroopse aine ebaseaduslikule tarvitamisele kallutamise

§ 187. Alaealise kallutamine narkootilise ja psühhotroopse aine ja muu uimastava toimega aine ebaseaduslikule tarvitamisele

§ 188. Unimaguna, kanepi ja kokapõõsa ebaseaduslik kasvatamine

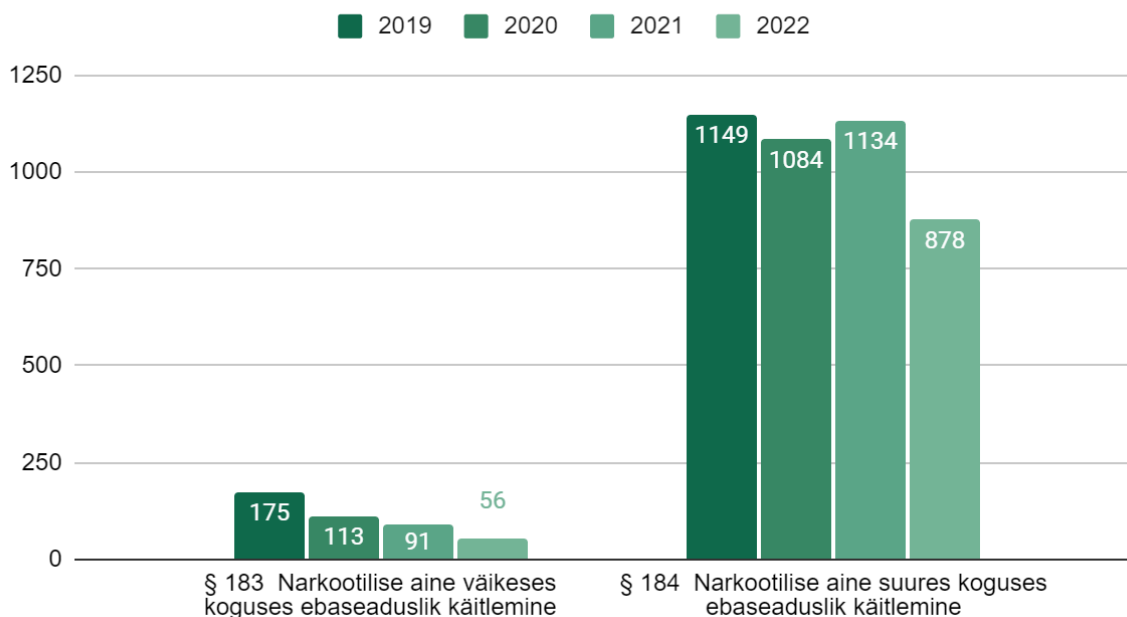
§ 189. Narkootilise ja psühhotroopse aine levitamise ettevalmistamine

§ 190. Narkootilise ja psühhotroopse aine ning nende lähteaine käitlemise, arvestuse ja aruandluse nõuete rikkumine

Aine	Suur kogus
Amfetamiin	1 g
Efedroon (metkatinoon)	3 g või 100 ml vedelikku
Fentsükliidiin (PCP)	0,1 g
Heroiin (diatsetüülmorfiin)	0,1 g või 10 ml vedelikku
Marihuaana	50 g
Hašiš	10 g
Lüsergiinhappe dietüülamiid (LSD)	5 annust
Metamfetamiin	1 g
MMDA	0,5 g või 10 tabletti
MDMA	0,5 g või 10 tabletti
Psilotsiini ja/või psilotsübiini sisaldavad seemned	10 g
Fentanüül	0,002 g
Kokaiin	1 g
Metadoon	5 g
Morfiin	3 g
Oopium	10 g
Unimaguna ürt, kuprad ja nendest kodusel teel valmistatud tooted	500 g või 50 ml vedelikku
Kodeiin	2 g

Allikas: Autori poolt koostatud tuginedes erinevatele Riigi Teatajast aine otsisõnadega leitud kohtulahenditele ja nendes toodud kogustele.

Narkokuritegevuse ülevaade



Joonis 3. Narkokuritegevuse ülevaade 2019-2022 aastate vältel. Allikas: Justiitsministeerium

Kuritegevus Eesti statistika annab ülevaate narkootikumidega seotud karistusstatistikast. Selles on välja toodud mitu korda on karistatud väikeses koguses ja suures koguses ebaseaduslikus käitlemise eest kolme aasta vältel. Väikeses koguses käitlemine on läinud nelja aastaga alla, kus 2019. aastal karistati 175 korda aga 2022. aastal karistati 56 korda. Suures koguses aine käitlemist karistatakse võrreldes väikeses koguses aine käitlemist rohkem, kus 2022. aastal oli kokku 878 kuritegu. Pean oluliseks märkida, et suures koguses käitlemine aastal 2022 on märkimisväärselt langenud võrreldes eelnevate aastatega.

Kuritegevus Eestis statistika näitab ka retsidiivsust. Retsidiivsus tähendab korduvkuritegevust. Kahe aasta retsidiivsusmäär näitab inimeste osakaalu, kes niisugusele sündmusele järgnenud kahe aasta jooksul mõisteti jõustunud kohtuotsusega uues kuriteos süüdi. Retsidiivsuse peamiseks riskiteguriks on alkoholi- või narkootikumide sõltuvus. Sellega seotud riskide vähendamiseks määratakse sageli käitumiskontroll, mis süüdlase nõusolekul võib sisaldada ka ravikohustust. See põhjendab, miks neid kes on algselt karistatud narkokuritegevuse eest on tingimisi vangistus käitumiskontrolliga suurem (26%) kui lihtsalt tingimisi vangistus (4%).

Eesti narkopoliitika muutub pidevalt ja see kuidas see muutub näitab, kuidas suhtutakse tarvitamisesse ja sõltuvusse ning mõjutab ka karistuse määramist. Narkopoliitika reguleerib ainete kättesaadavust ja tarvitamist ning toob välja seaduste rikkumise tagajärgi. Samuti see toob välja need viisid, kuidas ennetada ja vähendada tarvitamist ning aidata abivajajaid (Kurbatova, 2022). Narkopoliitikas räägitakse palju dekriminaliseerimisest, depenaliseerimisest ja legaliseerimisest. Dekriminaliseerimine tähendab varem karistatavaks loetud süütegude käsitlemist vähem karistusväärseks (Tee, 2021). Depenaliseerimise puhul on tarvitamine siiski keelatud kuid karistused ei rakendu (Kurbatova, 2022). Legaliseerimine viitab sellele, et tegu on teatud tingimustel seadusega lubatud. Autori hinnangul, tuginedes viimasel kümnendil meedias kajastatud legaliseerimisega seotud avalikele aruteludel, hõlmab see enamasti kanepit.

Eesti narkopoliitika on läbinud palju muutusi. Taasiseseivumise algusperioodis ei suunatud erilisel tähelepanu narkopoliitikale. 90-ndate teise poole algul alles nimetati juhtorganiks siseministerium ning võeti vastu narkootiliste ja psühhotroopsete ainete seadus, ravimiseadus ja psühhiaatrilise abi seadus. Valitsus kiitis ka heaks 1997. aastal esimesed narkopoliitika sihid “Narkomaania ennetamise ning narkokuritegevuse tõkestamise poliitika (uimastipoliitika) põhimõtted aastateks 1997-2007” ja “Alkoholismi ja narkomaania ennetamise riikliku programmi aastateks 1997-2007” (Paimre, 2013), kus olulisemateks punktideks nimetati preventsiiooni ja andmekogumist. 2001. aastal loodi uimastiseire keskus ja 2003-ndal aastal tervise arengu instituut ning uimastiennetuse valitsuskomisjon (Heinsalu, 2014).

Arendati edasi narkopoliitikat, kus loodi järjekordne ennetamise strateegia aastani 2012, milles oli kuus valdkonda: preventsiioon, ravi ja rehabilitatsioon, narkootikumide tarvitamisest tuleneva kahju vähendamist, pakkumise vähendamist, narkoprobleemi vähendamist vanglates ja seiret. Selle põhifookusteks oli sõltlaste ravi ja rehabilitatsioon. (Heinsalu, 2014). 2016. aastani kestva programmi eesmärk sarnaneb eelmisele aga on toodud ka kolm uut suunda: kättesaadavuse raskendamine, tarvitamine alustamise ennetamine ja sõltlaste efektiivsem ravi. 2018. aastani loodud strateegial on peamiselt kolm suunda: vähendada narkootikumide kättesaadavust, ennetada narkootikumide tarvitamise alustamist ning aidata sõltlastel terveneda (Siseministerium, 2014).

Siseministerium (2021) on avaldanud Eesti sihid narkoaldukkonnas aastani 2030. Selle prioriteetideks on ennetus, tugi ja ravi, kahjud, turg ja müük ning karistused. Ning neil kõigil on eraldi välja toodud eesmärgid, kuhu soovitakse jõuda narkopoliitikaga aastaks 2030. Ennetuse jaoks on välja toodud, kuidas soovitakse asendada projektipõhine ennetustöö süsteemse ja jätkusuutliku rahastatud tegevusega. Selle all on välja toodud, kuidas soovitakse hakata hindama teenuste kvaliteeti ja tulemuslikkust, et paremini tagada toimivaid lahendusi. Luua erinevaid programme ja lahendusi eri sihtrühmadele, mis peavad olema kättesaadavad olenemata elukohast, emakeelest, sotsiaal-majanduslikest tingimustest ja erivajadustest.

Tugi ja ravi eesmärgiks on integreerida tarvitajate abistamist tervisehoiu-, sotsiaal- ja haridussüsteemi. Siin keskendutakse sellele, et peab tagama nõustamisteenuseid kõikides eesti piirkondades. Ravi- ja tugiteenuste vahel liikumine oleks lihtne. Oluline on ka, et pakutakse eri programme, eri ainete vahel, ehk tahetakse luua ravi ja nõustamisteenuseid kanepi, stimulantide ja hallutsinogeenide tarvitajatele. Kahjude peatükk keskendub ka tervise teemadel, selle eesmärgiks on kindlustada, et aastaks 2030 ei sure ükski inimene narkootikumide tarvitamise tagajärjel. Siin on välja toodud, kuidas peaks edasi arendama nõustamist vaimse tervise teemadel ja muutma tugisikuteenust kättesaadavamaks. Siin samuti mainitakse, et rajada ohutuma tarvitamise keskuseid, mis on Eestis proovimata meetod.

Turu ja müügi lõigus on oluline, et väheneks narkootikumide levik, eriti noorte seas. Selle jaoks tahetakse keskenduda tööjõudu, tehnikat ja erivahendeid sellele, et tõkestada levikut, siin on välja toodud, kuidas näiteks internetis on kaubitsemine suurenenud. Õiguskaitseametnikud peavad trende avastama, seirama ja menetlema efektiivsemalt. Siin on ka fookuseks pandud, kuidas peab narkoturust isikuid rohkem arestima. Eestis pidevalt suureneb kanepi tarvitamine, ning seda järjest peetakse vähem ohtlikumaks (Vorobjov ja Tamson, 2020), seega peab panema rohkem ressursse ravi- ja nõustamisteenustesse kanepitarvitajatele.

Karistuste lõigu eesmärgiks on arendada karistuspoliitikat, et see toetaks tervisekahjude vähenemist. Selleks on vajalik suurendada alternatiivsete mõjutusvahendite valikut, oluline on ka välja tuua, et peab suurendama nende kättesaadavust regionaalselt ja teenuskohtade arvu. Välja on toodud, kuidas karistuspoliitikas võiks rohkem pakkuda abiteenuseid tarvitajatele selle asemel, et karistada neid võrdselt nendega, kes müüvad.

Kokkuvõtteks seisavad Eesti ees märkimisväärsed väljakutsed seoses narkootikumide tarvitamisega. Riik on rakendanud küll mitmesuguseid kahjude vähendamise ja ravi algatusi, kuid rahvatervise mõjuga tegelemiseks ja uimastipoliitika tõhususe parandamiseks on vaja teha jätkuvaid jõupingutusi.

1.3 Tüpoloogia kriminoloogias

Tüpoloogia on õpetus tüüpidest ja nende liigitamisest või tüüpide klassifitseerimine ühiste tunnuste järgi. (Helfgott, 2013). Tüpoloogia kriminoloogias viitab kuritegeliku käitumise, kurjategijate või juhtumite klassifitseerimisele või liigitamisele teatud tunnuste või mustrite alusel. Need tüpoloogiad aitavad kriminoloogidel kuritegelikku käitumist mõista, ette näha ja ennetada. Tüpoloogiaid uurides saab arusaama kuritegeliku käitumise mitmekesisusest ja teguritest.

Tüpoloogiate loomise kaudu saavad kriminoloogid tuvastada mustreid ja suundumusi ning see arusaam võimaldab välja töötada ennustavaid mudeleid ja selle kaudu ka ennetusplaane (Francis jt, 2015). Näiteks kui tuvastatakse, et teatud tüüpi kuritegu või kurjategija on teatud piirkonnas rohkem levinud, saab riigi poolt sekkumist vastavalt kohandada, et vähendada tulevase kuritegevuse tõenäosust. Tüpoloogiad mängivad olulist rolli kriminaaluurimises ja profiilide koostamisel. Nende kaudu saavad uurijad kitsendada potentsiaalseid kahtlusaluseid, arendada hüpoteese kurjategija identiteedi ja motiivide kohta. (Helfgott, 2013)

Helfgott (2013) toob oma raamatu artiklis välja, kuidas kasutatakse tüpoloogiaid õigusprotsessis, ja kui olulist rolli mängib igas etapis küsimus “Millist tüüpi inimesega me tegeleme?”. Uurimisprotsessis peab politsei otsustama kuidas uurida, kuidas intervjuuerida ja kuidas ülekuulata isikuid vastavalt sellele millist tüüpi kahtlusalusega on tegu. Eeluurimisel tuleb teha kohtu otsus ja määrata karistus vastavalt süüteo ja isiku taustast. Pärast karistuse kandmist peab keskenduma küsimusele “Mis nüüd?”. Peab jälle arvestama sellega, millist tüüpi inimesega tegu on, et pakkuda vastavat tugi või abi.

Eestis pole narkokurjategijate tüpoloogiat täpsemalt uuritud, aga on läbi viidud uuring “Narkomaania representatsioonid Eesti ajalehtedes 2002. aastal” (Laastik ja Vihalemm,

2004). Mis uuris kuidas erinevad ajalehed “Postimees”, “Eesti päevaleht” ja “Eesti ekspres” kajastavad narkomaania teemat. Uuringus kasutati kaks tekstianalüüsi meetodit: kontentanalüüs ja süvaanalüüs. Uuringu tulemused näitavad, et kõige päevakajalisemad teemad 2002.aastal olid narkoäri, narkootikumidega seotud kuritegevus, narkomaania noorte seas, nakkushaigused ja narkopoliitika. Peamised viisid kuidas neid teemasi kajastati olid uudislood ja vähem oli arutlevaid artikleid, mis näitab, et kajastatu on sarnane statistika, arvamusuuringute ja muu allikates loodud kuvandist. See näitab, et meedia ei proovi luua omaette maailma vaid püüab kajastada vastavalt sotsiaalstatistikale, ekspertanalüüsile tulemustele.

Uurisin teiste riikide uuringuid narkokurjategijate tüpoloogias. Algselt uurisin Robert W. Taylori (1974) uuringut narkokaubitsejate tüpoloogias. Tal oli see tehtud 1970-1974 aastate politsei- ja kohtudokumentide uurimisel. Tal tuli oma töös välja, et igas klassifikatsioonis on narkokaubitsejad mehed, mustanahalised ja 30-ndates eluaastates. Neid kirjeldab ka vähemusgruppi kuuluvus, ebaharitus ja töötus, need tunnused võivad olla seotud suurema kokkupuutega kriminaalsüsteemiga ning narkootikumide kasutamisega. Mida kõrgemale tasemele, keegi narkokaubanduse subkultuuris jõuab, selle võrra suureneb vanus, haridus ja seaduslik sissetulek aastas. Paralleelselt, madalama klassifikatsiooniga kaubitsejal on suurem sõltuvussuhe, väiksem sissetulek ja mobiilsem positsioon ühiskonnas. Tayloril tuli ka välja, et enamikul narkokaubitsejatel on varasemad kokkupuuted kuritegevuse nagu vargus. Ta tõi töös välja narkootikumide liiklemise subkultuuri tüpoloogiate loomine loob uuendusliku viisi narkokaubitsemise jälgimiseks, näiteks kordineerida personali, et jälgida muu ebaseadusliku tegevusega narkokaubitsejaid.

2000. aastal tehtud uuringus (Curtis & Wendel) intervjueriti 227 heroini kasutajat ja 146 müüjat, mis oli kontsentreeritud suurimasse heroini turgudes New Yorgis. Uuringus tuli välja, et narkootikumide müümine ja kasutamine sõltub naabruskonnast. Piirkondade erinevus viitab sellele, et muutused narkootikumide müügi- ja tarbimisviisid ei ole turundusestiilide “loomuliku” edenemise või uimastitarbimise arengutsükli tulemus, vaid sõltuvad suuresti nende koostoimest, ehk iga naabruskond on ainulaadne. Teadmine, et igal piirkonnal on erinev narkoturu toimimine, siis on kergem ka mõista, miks politsei sekkumised ei ole alati edukad. Kasutades tüpoloogiat, mis eristab narkootikumide levitamise erinevaid vorme ja seda kuidas need mõjutavad kogukonda, saavad poliitikakujundajad ja õiguskaitseametnikud

välja töötada sekkumisi, mis toimivad paremini kohalikele tingimustele ja võivad teenida kogukonna toetust, mitte vastuseisu.

Eeltoodut arvestades on käesoleva lõputöö fookuses just narkokuritegevusega seotud tüpoloogiad. Täpsemad meetodikirjeldused sissejuhatuses püstitatud uurimisküsimustele vastamiseks on toodud töö järgmises osas.

2. METOODIKA

Antud töös kasutab autor kvalitatiiv-kvantitatiiv metoodikat ehk *mixed*-meetodit. Selle meetodi puhul kombineeritakse kvalitatiivse ja kvantitatiivse uurimistöö elemente, mille eesmärgiks on sügavimini mõista antud teemat (Johnson jt, 2007). Kvalitatiivsete meetodite kasutamise puhul on eesmärgiks välja selgitada, kirjeldada ja võrrelda saadud tüüpe (Kalmus jt, 2015). Selleks kasutab autor kvalitatiivset sisuanalüüsi, eelkõige juhtumiülest, kus autor vaatab samaaegselt mitu juhtumit. Kvalitatiivsete meetodite kaudu saab luua terviklikku andmestikku, mis sisaldab ka kirjeldavaid detaile asjaolusi. Kvantitatiivsete meetodite kasutamise eesmärgiks on luua kirjeldav statistika, kasutades näiteks diagramme, kogutud andmetest. Kirjeldav statistika on parim viis, kuidas saada tulemuste sisust kõige kiiremini ja selgemini aru (Osula, i.a). Autor kasutab oma töös Riigi Teatajas kättesaadavaid kohtulahendeid. See on selle töö jaoks sobilik, sest see võimaldab töötada läbi kohtulahendeid, mille kaudu saab edasi luua tüpoloogiasid. Töös on tuginetud 2021. aasta andmetelega seega tuleb töö tulemusi tõlgendada arvestades seda piirangut.

Selle töö kontekstis autor defineerib narkokurjategijat isikuna, kes on karistatud karistuseadustiku järgi §-des 183-190 sätestatud kuritegudes. Eestis pole tehtud narkokurjategijate tüpoloogiate kohta uuringuid. Valdav osa uuringutest annavad üldise statistilise ülevaate narkokuritegevusest või kuidas kajastatakse narkoteemasi meedias.

2.1 Andmekogumine

Töös on tuginetud 2021. aastal tehtud kohtuotsustes sisalduvatele andmetele, mis on avalikult kättesaadavad Riigi Teataja veebilehe otsingumootori kaudu. Riigi Teataja on Eesti õigusaktide andmebaas koos veebipõhise kasutajaliidesega, mis võimaldab otsida ja lugeda Eestis kehtivaid või varem kehtinud õigusakte, leida tehtud kohtulahendeid jms-st. Kohtulahendid avaldatakse kohtute poolt kohtute infosüsteemis. Riigi Teatajas on loodud vaid võimalus otsida kohtute poolt avaldatud jõustunud lahendeid. Valitud on avalikud kohtulahendid, sest need oli lihtsasti kättesaadavad ning neid on ka palju.

Andmete kogumiseks sisestas autor kohtulahendite kriminaalkohtumenetluse otsingusse kuupäeva vahemikuks 01.01.2021-31.12.2021. Valimisse jäid kohtulahendid, millele viidatakse §184 kuni 190ni, kuna need sätestavad uimastitega seotud kuritegusid. Valimisse jäid kohtulahendid, mis sisaldavad andmeid, mida oli vaja et tüpoloogiaid uurida. Nendeks olid järgmised andmed: sugu, vanus, eelnevad karistused, käideldud narkootiline aine, aine kogus, sisuline kirjeldus etteheidetud kuriteost ning määratud karistus. Tabelisse on ka lisatud juhtuminumber, et kui töö käigus jäi midagi arusaamatuks, sai autor kiiresti kohtulahend uuesti üles leida. Valimi moodustamiseks kasutas autor lihtsat juhuvalimit.

Autori valimiloendiks on kriminaalkohtumenetluse otsingu tulemused, kus autor järjest valis juhtumeid ja luges läbi, kui kohtulahendis oli välja toodud kõik otsitud andmed, sai see andmestikku lisatud. Valimist jäid välja need tööd, kus ei olnud kõik otsitud andmed olemas. Otsingutulemuseks oli kokku 496 kohtuasja. Analüüsi käigus uuriti kokku 48 erinevat isikut, kes on seotud 36 erineva juhtumiga, ehk osades kohtulahendites oli seotud rohkem kui 1 süüdistatav. Valimisse jäi 36 erinevat juhtumit, sest autor tundis, et tal on piisavalt suur andmestik, et teha üldistusi ja uurida seoseid ning luua tüpoloogiaid. Tabeli kasutamine andis ülevaate juhtumite sarnasustest ja erinevustest, ning võimaldas leida mustreid juhtumite vahel.

2.2 Analüüsimeetod

Töös kasutati kvalitatiivset sisuanalüüsi, peamiselt juhtumiülest ehk horisontaalset analüüsi. Juhtumiülene analüüs võimaldab vaadelda mitut analüüsitavat juhtumit korraga ning loob võimalusi kogutud andmeid omavahel võrrelda. Selle meetodi kaudu on võimalik leida läbivad teemad, selgitada välja mustreid ja nende kaudu luua tüpoloogiaid (Kalmus jt, 2015). Selle jaoks autor kasutas oma loodud andmestikku, mille andmed on kogutud avalikest kohtulahenditest.

Autor vaatleb samal ajal mitut erinevat kohtulahendit ning kogub nendest kokku vajalikud andmed. Eesmärgiks andmete kogumisega on võrrelda kõiki juhtumeid ning leida mustreid, millest edasi luuakse tüpoloogiaid. Autor jõudis saadud tüüpideni juhtumite analüüsi kaudu,

kus ta põhiliseks fookuseks oli otsida välja sarnased juhtumid. Selleks ta luges läbi kohtulahendi detaile, kuna need kirjeldasid kõige paremini, mille eest kedagi karistati. Järjest lugedes isikute juhtumi detaile sai neid eraldada erinevatesse tüüpidesse. Autor lähtus induktiivsest strateegiast, ehk oli toetatud enda kogutud andmetele ning nendest välja joonistunud muustritele, mitte varasematele uuringutele. Autor koostas tüübid vastavalt sellele, mis võis mõjutada või põhjustada karistuse saamist, ehk suure koguse omamine või olles juba eelnevalt karistatud. Pärast üldist ülevaatamist, loodi 5 erinevat narkokurjategija tüüpi:

- Kanepitarvitaja
- Kanepimüüja
- Korduvkurjategija
- Postpakiga narkotellija
- Mõjutaja

Pärast tüüpide loomist, tegi autor iga tüübi jaoks eraldi andmestiku, et ta saaks tulemustest paremini luua kirjeldavat statistikat ning arvutada keskmiseid. Tüübid ei pea teineteist välistama ehk korduv kurjategija võib ka olla kanepitarvitaja jne.

2.3. Eetilised dilemmad

Töös lähtutakse konfidentsiaalsusnõudest ja isikuandmete kaitse seadusest, ehk lugejal ei ole võimalik läbi autori töö tuvastada andmestikus olevaid inimesi. Autor kogus andmeid, mis ei sisalda kirjeldavaid detaile kuritegusid toimepannud isikute kohta, vaid ainult kuritegude kohta. Seega ei ole autori andmestikus kurjategijate ees- ega perekonnanimesi, rahvast ja linna, kus nad elasid ega muid isikuandmeid. Kuigi töös on välja toodud ajavahemik, mil jõuti kohtuotsuseni, siis oli kohtulahendite arv nii suur ja lahendi kirjeldused üsna üldised, siiski on võimalik kokku viia spetsiifiliste juhtumitega aga raske oleks. Lisaks autor tõi näiteid kohtulahenditest tulemuste lõigus ning nendes on isikute nimed eemaldatud ja asendatud nimega “Karistatav”.

Töö murekohaks on andmestikku lisamine. Kuigi eelnev lõik seletab, mida autor on teinud, et hoida isikute anonüümsust, oli paar eraldiseisvat juhtumit, mis on täiesti unikaalsed võrreldes

ülejäänud lahenditega. Seega kui isik otsiks nende juhtumikirjelduse järgi seda kohtulahendit, oleks see kergesti ülesleitav. Autori eesmärk ei ole seostada ühtegi inimest ühegi kindla juhtumiga, sest andmete esitamiseks või mõistmiseks ei ole isikuandmed olulised. Seega tööle lisatud andmestikult (vt Lisa 1) on eemaldatud ainult detailid unikaalsetest juhtumitest, ehk sugu, vanus ja karistus jäid sisse. Autor eemaldas ka iga juhtumi numbri, sest see oli ainult kasuks analüüsi ajal autorile ning ei ole vajalik osa lugejale.

3. TULEMUSED

Töö käigus tuli välja 5 erinevat narkokurjategija tüüpi, milleks on:

- Kanepitarvitaja - isik, kes kasvatab või omab kanepit vaid isiklikuks tarvitamiseks
- Kanepimüüja - isik, kes müüb kanepit kasu saamise eesmärgil
- Korduvkurjategija - isik, kes on varasemalt karistatud
- Postpakiga narkotellija - isik, kes tellib teisest riigist sisse oma valitud aine
- Mõjutaja - isik, kes kasutab ainet, et mõjutada alaealisi aineid proovima

Tekkinud tüüpide alusel lõi autor eraldi andmestiku iga tüübi jaoks, et neid oleks kergem analüüsida ja järeldusi teha.

Tulemustest rääkides peab ka märkima, et karistuste pikkused võivad erineda isegi kui kuriteod on sarnased teineteisega, sest karistuse määramisel on mitu erinevat faktorit, mis võivad mõjutada selle pikkust. Siin on ka oluline välja tuua, et ka suurem kogus ainet ei tähenda kohe, et on pikem karistus, vaid seda mõjutab ka see, mida isik teeb selle ainega, mis tal käes on, ja kas sellel isikul on juba kriminaalne taust olemas. On ka juhtumeid, mis võivad sobituda mitme tüübi all, näiteks korduvkurjategija võib olla ka kanepimüüja. Sel juhul kategoriseerisin osa juhtumeid topelt.

Kanepitarvitaja³

Kanepitarvitaja on isik, kes omandab suures koguses kanepit või kasvatab kanepit oma kasutuse eesmärgil. See ei välista seda, et ta jagab ainet koos oma sõprade või tuttavatega aga ta ei teinud seda, et saada kasumit. Nad olid peamiselt meessoost isikud. Autor peab oluliseks, et tuua välja siin kasvataja ja tarvitaja erinevust tabelina. Siin tuleb märkida, et kanepikasvataja kogus on tunduvalt suurem kui tarvitaja ja see erinevus võib tuleneda sellest, et kohtulahendites on välja toodud kanepitaimede kaal. Autor tahab selgitada, et tehniliselt saaks siin luua kaks erinevat tüüpi: tarvitaja ja kasvataja, aga ei pidanud seda oluliseks, kuna

³ Peamised §-id sellega seotud on § 183, § 184 ja § 188

nende eesmärk omamisel on sama. Vajalik on välja tuua, et ainult ühes kohtulahendis oli märgitud, et peab läbima narkosõltuvuse ravi.

Näide kohtulahendist:

Karistatavat süüdistatakse selles, et tema omandas täpselt tuvastamata kohas, isikult ja ajal, kuid vähemalt kuni tema kinnipidamiseni politseitöötajate poolt xx.xx.xxxx. a, suures koguses (s.o narkootilise aine kogus, milline tekitab joobe vähemalt 10-le isikule) narkootilist ainet kanepit, mida ta valdas ebaseaduslikult ning andis edasi eeluurimisega tuvastatud ning seni tuvastamata isikutele[.]

Tabel 2. Kanepikasvataja ja -tarvitaja võrdlus vanuse, karistuse ja koguste lõikes

	Kasvataja	Tarvitaja	Keskmine
Vanus	34	25	30
Karistus	9 ja pool kuud	1 aasta ja 2 kuud	11 kuud
Kogus	102,49g	12,85g	102,49g

Kanepimüüja⁴

Kanepimüüja on isik, kes kasvatab kanepit edasimüügi eesmärgil. Kohtulahendites ei toodud välja, kas need isikud ka ise kanepit tarvitasid või mitte. Need isikud töötasid suurtes gruppides, kus igapäev oli oma roll näiteks, kasvataja, pakendaja, edasimüüja jne, ehk kanepimüügi tegevus ehitati üles nagu töökeskkonnas. Nende isikute keskmiseks vanuseks oli 34. Keskmine karistus oli 4 aastat ja 2 kuud ja keskmine kogus oli 4052,32 grammi (jällegi see kogus tuleneb sellest, et tegemist oli kanepitaimedega). Võrreldes kanepitarvitajaga, ei kasvatanud müüjad taimi oma kodus - selle jaoks olid eraldi kasvuhooned.

Näide kohtulahendist:

Karistatav1 süüdistatakse KarS § 188 lg 2 p 1 järgi selles, et tema eeluurimisel täpselt tuvastamata ajast alates, kuid vähemalt alates xx.xx.xxxx. a kuni xx.xx.xxxx. a kellani xx:xx kasvatas ja käitles narkootilisi aineid nende turustamise eesmärgil ühiselt ja kooskõlastatult isikute grupis koos Karistatav2, Karistatav3 ja Karistatav4 nende poolt ühiselt kasutatavates xxx ruumides, aadressil xxx ebaseaduslikult kanepitaimi.

⁴ Peamised §-id sellega seotud on § 184, § 188 ja § 189

Karistatav1 koos Karistatav4-ga olid isikuteks, kes koos või vaheldumisi ehitasid xxxruume, valvasid objekti, kasvasid ja hooldasid kanepitaimi vastavalt Karistatav2 ja Karistatav3 juhistele ning osalesid saagi koristusel, millega andsid olulise panuse kanepi ebaseaduslikule käitlemisele.

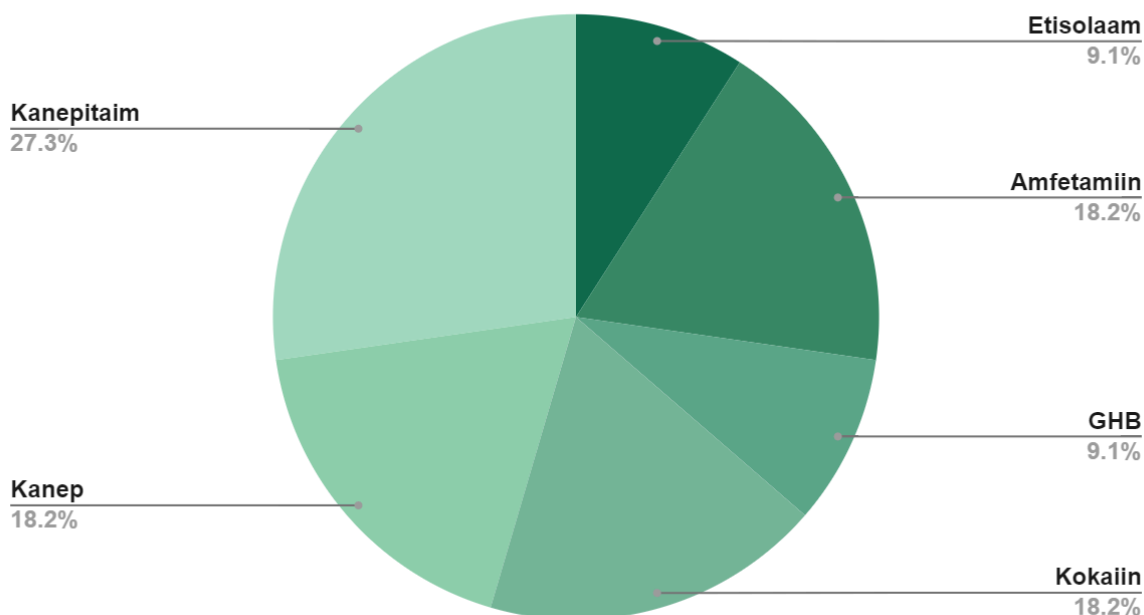
Enne läbiotsimist nimetatud ruumides, s.o enne xx.xx.xxxx. a oli Karistatav1, Karistatav2, Karistatav3, Karistatav4 samas hoonekompleksis kasvatatud alates 2020. a kevadest kanepitaimi selliselt, et jõuti teha 4 saagikoristust, s.t kasvatada taimed suureks ja küpseks, misjärel need lõigati maha, purustati, kuivatati ning pakendati. Viimane saagikoristus toimus 2021.a maikuus. Ühe saagikoristusega saadi vähemalt 10 kg kanepit.

Korduvkurjategija⁵

Korduvkurjategija on isik, kes on olnud eelnevalt karistatud. Nad moodustavad **25%** valimist. Need eelnevad karistused ei pruugi olla seotud narkokuritegevusega. Nende isikute narkokuriteod varieerusid üsna palju. Oli isikuid, kes müüsid ainet edasi, mõjutasid teisi, et ainet proovida või kasvasid kanepitaimi. Enamus (58%) neist olid ka korduvalt karistatud ehk rohkem kui ühe korra. Kõik karistatavad olid mehed, kelle keskmiseks vanuseks oli 33. Ained varieerusid üsna palju (vt joonis 4), mille kõige populaarsemaks oli kanep. Keskmine karistus on 3 aastat ja 3 kuud.

⁵ Peamised §-id sellega seotud on § 183, § 184, § 188 ja § 189.

Aine



Joonis 4. Ainete jaotus korduvate kurjategijate seas

Postipakiga narkotellija⁶

Need isikud tellisid spetsiifiliselt teisest riigist sisse ja telliti aineid, mis ei ole kanep, nendeks on: etisolaam, fenasepaam, amfetamiin, mefedroon, flubromasolaam, modafiniil ja GBL. Enamasti olid need mehed ja nende keskmiseks vanuseks oli 36. Neil puuduvad eelnevad karistused. Enamus kohtulahendites ei ole välja toodud, mis riigist on tellitud. Keskmiseks karistuseks on 1 aasta ja 8 kuud. Peamiseks §-iks oli 184.

Näide kohtulahendist:

Täpsemalt tellis Karistatav eeluurimisel täpselt tuvastamata ajal ja kohas, kuid enne xx.xx.xxxx. a, veebiaadressil xxxx, kasutades postiteenust Hollandist Eesti Vabariiki, enda nimele oma ema X.X. elukohta aadressile xxxx ebaseaduslikult omandamise eesmärgil suures koguses narkootilist ainet etisolaami sisaldavaid 25 ruuduks perforeeritud pabertükki. Karistatav toimetas narkootilise aine postisideteenuse osutajaid ära kasutades vahendlikult üle riigipiiri. xx.xx.xxxx pidas Maksu- ja Tolliamet Hollandist Eestisse saabunud

⁶ Peamine § oli 184.

postisaadetise kinni. Maksu- ja Tolliametilt poolt teostati AS-i Eesti Posti ajutise ladustamise kohas aadressil Rukki tee 7, Lehmja küla, Rae vald, Harjumaa rahvusvahelise postisaadetise läbivaatus, mille käigus leiti ja peeti need eelnimetatud 25 ruuduks perforatsiooniga pabertükki, mis sisaldasid etisolaami, kinni.

Mõjutaja⁷

Mõjutaja on isik, kes proovis mõjutada teist isikut, enamasti alaealisi, et proovida ainet. Nad võivad alguses kasutada alkoholi, et muuta isikute otsustusvõimet halvemaks. Need isikud on meessoost isikud, kelle keskmiseks vanuseks on 32. Kuigi nendel isikutel oli ühed väiksemad ainekogused käes (umbes üks tarvitamise kogus), olid karistusajad ühed kõige pikemad. Keskmine karistus oli 41 kuud ehk 3 aastat ja 5 kuud.

Näide kohtulahendist:

Karistatav1 süüdistatakse selles, et tema, viibides xx.xx.xxxx xxxx asuva korteri köögis, kallutas ajavahemikul kell xx:xx-xx:xx koos Karistatav2 täisealisena alaealisi, s.o xxxxaastast X. X.i (sünd xxxx) ja xxxx-aastast X. X.i (sünd xxxx), teades tüdrukute tegelikku vanust, tarvitama narkootilist ainet kanepit, korduvalt seda neile pakkudes ning meelitades neid, väites, et nendega ei juhtu midagi halba ja neil läheb tuju heaks, tekitades isikutes soovi ja huvi keelatud ainet tarvitada.

Näide kohtulahendist:

Karistatavat süüdistatakse selles, et tema omandas eeluurimisel tuvastamata ajal ja kohas seni kindlakstegemata isikult vähemalt ühe tarvitamiskoguse narkootilist ainet lüsergiinhappe dietüülamiidi (LSD), mille ta toimetas eeluurimisel seni tuvastamata kohast X linna X tn X ja manustas xx.xx.xxxx kella xx.xx paiku 16-aastasele X.Xle.

Autor toob ka välja, milline on analüüsitud andmete pinnalt keskmine narkokurjategija Eestis. Temaks on 34-aastane mees, kellel puuduvad eelnevad karistused ning on kõige enam seotud kanepiga. Juhtumite vaates oli keskmine karistus 33 kuud, ehk 2 aastat ja 9 kuud. Tulemused näitavad ka seda, et rohkem kui kolmveerand süüdimõistetud isikutest on mehed. Kõige populaarsemaks aineks oli kanep (vt joonis 5)

⁷ Peamised §- id sellega seotud § 183, § 185 ja § 186.

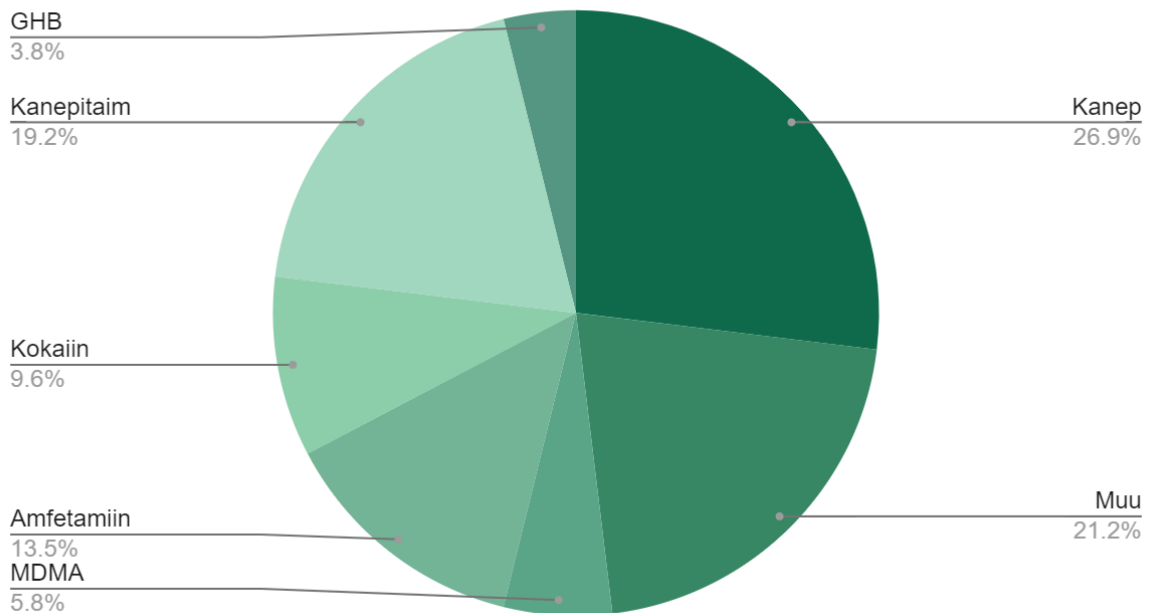
Vaadates tabelit 3 on näha, et tüüpide keskmiste vanuste vahel ei esine suuri vanuselisi kõikumisi, kus kõigi keskmised vanused jäävad 33 ja 36 vahele, ka pea igas kategoorias on noorim ja vanim esindaja on sarnane, v.a postpakiga narkotellija, kus vanim isik oli 63-aastane. Karistuste pikkuste vahel esineb küll väga palju erinevusi, kus kõige pikem keskmine karistus on kanepimüüjal ja kõige lühem on kanepitarvitajal. Kanepimüüja tüübil esineb ka kõige suurem vahe lühima ja pikima karistuste vahel, milleks on 77 kuud.

Tabel 3. Narkokurjategijate tüüpide võrdlus vanuse, karistuse pikkuse ja valimi suuruse osas

Tüüp	Keskmine vanus	Keskmine karistuse pikkus (kuudes)	Mitu analüüsitavat?
	(Noorim/Vanim)	Min/Max	
Kanepitarvitaja	34	14	7
	alaealine/48	6/15	
Kanepimüüja	34	51	16
	23/44	19/96	
Korduvkurjategija	33	39	12
	21/44	8/63	
Postpakiga narkotellija	36	21	6
	21/63	12/48	
Mõjutaja	32	41	3
	27/38	36/46	

Kui vaadata joonist 5, siis on ka näha, et enim mainitud ained on kanep (sh kanep taime kujul), amfetamiin ja kokaiin. Tekkis ka nii öelda “Muu” liik, mille alla jäid ained (nt fenasepaam, mefedroon, flubromasolaam, modafiniil jne) , mida oli andmestikus nimetatud vaid ühe korra.

Ained



Joonis 5. Narkootiliste ainete jaotus

Töö käigus tuvastatud viis erinevat narkokurjategija tüüpi - kanepitarvitaja, kanepimüüja, korduvkurjategija, postpakiga narkotellija ja mõjutaja - näitavad narkokuritegevuse mitmekülgust Eestis. Iga tüüp esindab erinevaid käitumismustreid ja seotust narkootikumidega, mis viitab nende eristatavatele rollidele Eesti narkokaubanduse ökosüsteemis. Karistuste erinevused, isegi sarnaste kuritegude puhul, toovad esile karistumääramise keerukuse, kus arvesse võetakse mitmeid tegureid nagu kuriteo iseloom, kogus ja isiku varasem käitumine. Tulemused näitavad ka seda, et kuriteoliigid ja nendega seotud asjaolud on mitmetahulised, kusjuures mõned juhtumid kattuvad mitme tüübiga, andes märku nende keerulistest omavahelisest seotusest.

4. ARUTELU

Käesoleva töö eesmärk oli analüüsida narkokuritegevusega seotud kohtulahendeid ning sellest tulenevalt luua tüpologia narkokurjategijatest. Seejärel arutleda, kas saadud tüübid on seotud Eesti sekkumiskavaga aastani 2030. Antud töös kasutati *mixed-meetodit* ehk kombineeriti nii kvalitatiivset kui ka kvantitatiivset meetodit. Järgnevalt arutlen saadud tüpoloogiate üle, tüpoloogiate seosest eelnimetatud sekkumiskavaga, töö piirangutest ja edasistest uurimise võimalustest.

4.1 Tulemuste arutelu

Autor oli eelnevalt oma teooria osas maininud sarnase struktuuriga uuringuid, mis ka kasutasid tüpoloogiate loomist, et uurida narkokurjategijaid. Ühes kasutati sarnaselt kohtudokumente (Taylor, 1974) ning teine toimus intervjuu vormis (Curtis & Wendel, 2000). Üldiselt need kaks tööd ei sarnane praeguse lõputööga ning see on peamiselt, sest nende valim on kitsendatud. Eelmainitud uuringud keskenduvad narkokaubitsemisele ja/või spetsiifilise aine tarvitajale, see töö aga uurib narkokuritegevust laiemalt ning seetõttu on kategooriad ka erinevad. Olenamata sellest on siiski jõutud sarnasele järeldusele, et kuidas saadud tüpoloogiad võivad kasulikud olla. Kõik tööd on oma teoorias või tulemustes välja toonud tüpologia kasu poliitikakujundajatele ning kuidas need võivad aidata aru saada narkootikumide leviku trendidest.

Saadud tüübid väljendavad eri põhjuseid, miks üldse omatakse narkootilisi aineid. Antud uuringus oli kaks peamist suunda. Isikud, kes omasid või kasvasid ainet, et isiklikult tarvitada seda. Kanepitarvitaja oli näiteks isik, kes omandas suures koguses ainet ainult oma eesmärgil. See võib ka omakorda viidata sõltuvusele, sest omada suures koguses ainet võib viidata sellele, et isiku tolerantis aine vastu on kõrgem, ning seetõttu on tarvitanud pikemaajaliselt (Siseministerium, 2021). Suur osa uuritud isikutest aga soovisid teenida kasumit narkomüügiga, kas ise kasvatades ainet, või olles osa suuremast rühmast. Eelnevalt

teooria osas sai mainitud, et Eestis on kõige populaarsem aine kanep, ehk selle jaoks on turgu ja potentsiaali, et teenida kasumit.

Korduv kurjategija, on kirjeldatud kui isikut, kes on varasemalt olnud juba karistatud. Selles rühmas varieerusid kuriteod kõige enam, et ei olnud kindlat mustrit, mida keegi oli eelnevalt teinud. Karistuse määramisel võetakse arvesse isiku tausta ning seetõttu võis olla karistus ka pikem isegi kui kuritegu võib sarnaneda kellegi teisega, kes pole eelnevalt karistatud. Kuna kohtulahendites ei kirjeldatud, kas isik on sõltuvuses või mitte, siis ei saa olla kindel, kas põhjuseks võib olla kompulsiivsus, et ainet uuesti kätte saada. Samuti ei toodud kohtulahendites välja, kas nendele isikutele oli määratud ravi kohustus. Seega on raske välja tuua, mis võis täpsemalt põhjustada uuesti vangis sattumist.

Mõjutajaks, on isik kes soovib mõjutada teisi isikuid, proovida narkootilisi aineid. Kuigi nende isikute seas oli tüüpiliselt väiksem kogus ainet käes (üks tarvitamiskogus), karistati neid keskmiselt kauem kui enamus teisi kategooriaid. Seda võib mõjutada jälle juhtumite kontekst, kus isikuid, keda prooviti kallutada aineid proovima, olid alaealised. Kuigi proovimise eesmärk võis kurjategijate silmis olla heatahtlik. Taheti tekitada “head tuju” või “turgutada”. Siiski kohtulahendeid lugedes, anti ainet isikutele, kui nende tähelepanu oli hajutatud, nad oli alkojoobes või kurnatud. Seega olenamata tahtest, kasutati neid ära.

Kõige populaarsem aine, mida valimis olevate lahendite kohaselt tarvitati ja müüdi on kanep. See tulemus kattub mitme varasemalt Eestis läbiviidud uuringuga: kommunaal reovee uuringud, “Eesti noorte seksuaalervis: teadmised, hoiakud ja käitumine”, “Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring”. Kanepit on peetud ka kõige kergemini kättesaadavamaks narkootiliseks aineks (Tervise arengu instituut, 2018), mis võib ka (vähemalt osaliselt) selgitada selle aine populaarsust nii tarvitamisel kui ka selle müümisel. Kanep oli seotud umbes 45% valimis esinenud juhtumitega (kas kanepitaimena või pakendatud kanepipuruna). Tulemustest nähtus, et karistatud isikute seas oli kolmveerand mehed, mis on üllatav, arvestades, et eelmainitud uuringud on näidanud, et meeste ja naiste seas on tarvitajaid umbes sama palju (vt joonis 2).

Tulemused ka näitasid, kuidas suhtutakse erinevatesse kuritegudesse. Kõige karmimalt karistatakse neid, kes müüvad ainet edasi, mõjutavad teisi isikuid ainet proovima või aine, mida omatakse on vähem levinud Eestis. Omakorda leebemalt saavad just need isikud, kes

tarvitavad ainet ainult omal eesmärgil. Selle põhjuseks võib olla, et karistatakse karmimalt neid isikuid, kes soodustavad narkoturu laienemist, sest nad omakorda suurendavad narkootikumide tarvitamist isikute seas Eestis ning vähem levinumad ained võivad olla ka ohtlikumad. Samuti võetakse arvesse, isiku tausta, kas teda on enne karistatud, kui vana ta on jne. Karistamine on keerukas protsess ning sõltub mitmest erinevast faktorist.

4.2 Tüpoloogia seos sekkumiskavaga

Tüpoloogiad aitavad kaasa poliitikakujundajatele, et saaks luua süsteemi, mis arvestaks erinevate tüüpidega. Selle töö kontekstis uuritakse, kas saadud tüpoloogiad on seotud sekkumiskavaga (Siseministeerium, 2021), mis on sätestatud 2030. aastani.

Sekkumiskava jaguneb viieks erinevaks prioriteediks ja need omakorda jagunevad kolmeks erinevaks sihiks. Seal on välja toodud mitmeid erinevaid punkte, kuidas proovitakse vähendada narkootikumide levikut, uute ainete turule tulemist ning kuidas aidata isikuid, kes on sõltuvuses. Autori saadud tüpoloogiatega on kõige rohkem seotud peatükid: turg ja müük, kahjud ning karistused. Kaks tüüpi viiest (postpakiga narkotellija ja kanepimüüja) on seotud aine turustamisega ja edasimüügiga, mis on sekkumiskavas kirjeldatud kui üks suurimaid probleeme Eestis. Välja on toodud, et peab keskenduma rohkem tööjõudu, tehnikat ja erivahendeid et tõkestada selle levikut. Oluline on ka keskenduda sellele, et peab rohkem rõhku panema, et avastada narkomüügiga seotud kuritegusi. Kui väheneb kättesaadavus ainele, siis väheneb ka tarvitamine.

Eraldi on ka välja toodud, kuidas internetis kaubitsemise muutub aina populaarsemaks ning selle kaudu võivad levida ka uued ained turule. Need uued ained võivad olla ohtlikud, sest teadlikkus nende kohta on madal, seega ei saa kindel olla, kuidas miski võib mõjuda. Oluline on varakult teadlik olla uute ainete levikust, et teavitada inimesi, mis see on ja selle mõjust isikule. Parem on tarvitada teadlikult kui pimesi proovida uimasteid. Selle kaudu väheneks surmade arv.

Eraldi on välja toodud lõik seoses kanepitarvitamisega, mis on otseselt seotud ühe kategooriaga. Sekkumiskavas on peamiseks fookuseks välja toodud kuidas peab tagama tarvitajatele vajaliku ravi- ja nõustamisteenuseid. Kuigi on kirjeldatud, kui oluline on pakkuda

abi, siis ainult ühele isikule, keda karistati narkootikumide tarvitamise eest, oli määratud narkosõltlase ravi. Seega isegi kui loodetakse jõuda selleni, et pakutakse enne ravi kui karistust, on hetkel veel tavapärane vastupidine. Selles on ka kirjeldatud, et kuidas kanepi tooteid (toidulisandid, nahahooldus jm) hakatakse enam müüma poelettidel ja kuidas see võib mõjutada diskussiooni kanepi legaliseerimise ümber, mis on Eesti seisukohalt ikka negatiivne, isegi kui tarvitamine on suurenenud.

4.3 Uuringu piirangud ja edasised uurimisvõimalused

Käesoleval tööil on võimalusi laiendamiseks või sisukamaks analüüsiks. Üheks suuremaks piiranguks võib välja tuua, et tüpologia loomisel ei joondunud välja uimastisõltlasi. Valimis olnud isikute seas võis olla inimesi, kes on sõltlased aga kohtulahendites ei ole seda informatsiooni välja toodud. Autor usub, et kui see info oleks olemas olnud, tüpoloogiad oleksid välja kujunenud erinevalt. Mõne isiku motiiv võis olla sõltuvus, et miks ostetakse või müüakse uimasteid. See annab aga võimaluse edasi uurida sama teemat aga kasutades teist meetodit. Intervjuude või küsitluste kaudu saaks vastuseid küsimustele, miks keegi müüb või tarvitab. Seega on võimalus luua tüpologia, mis sisaldab gruppi uimastisõltlased.

Teiseks piiranguks tooks autor välja on andmestikku valitud andmed. Hetkel näeb autor võimalusi laiendamiseks, kasvõi selle järgi, mis maakonnas toimus narkokuritegu, et saaks analüüsida, mis uimastid on populaarsemad ühes või teises kohas. Selle kaudu saab kasutada tüpoloogiaid efektiivsemalt, sest saab suunata spetsiifilisi tugiteenuseid piirkonda, kus on neid kõige enam vaja. See aitab ka kasutada ressursse paremini. Samuti oleks saanud laiendada rahvuse järgi, et uurida, mis erisusi tekib sellega.

Analüüsides tulemusi tekkis autoril edasisi uurimisküsimusi. Tuli välja, et peamiselt karistatakse mehi narkokuritegevuses kuigi tarvitajate seas on mehi ja naisi umbes sama palju. Siin saab uurida, mis põhjusel see on, kas õigussüsteem on karmim meeste vastu, või mehed tegelevad rohkem narko müügiga ja naised lihtsalt tarbivad. Samuti võiks jooksvalt uurida, kuidas sekkumiskava plaan täitub, kas suudetakse neid eesmärke saavutada.

KOKKUVÕTE

Käesoleva bakalaureusetöö eesmärgiks oli luua narkokurjategijate tüpoloogia ning seostada seda Eesti sekkumiskavaga. Analüüs põhines Riigi Teatajast saadud avalikel kohtulahenditel aastast 2021, millel sisaldus viide §-dele 183-190. Valim koosnes 36-st juhtumist ja 48-st isikust.

Töö teoreetilises osas seletas autor, kuidas uimastisõltuvus võib muuta isikut ning seetõttu võib omakorda põhjustada kuritegevust. Seejärel tegi autor üldise ülevaate narkoolukorrast Eestis tuues välja statistilise ülevaate eelnevatest uuringutest, seletas lahti milline näeb välja seadusandlus narkootikumide ümber ning milline on Eesti narkopoliitika olnud ja milline see on praegu. Samuti kirjeldatakse tüpoloogia kasutuse plusse ja kuidas seda on eelnevalt kasutatud. Metoodika peatükk annab ülevaate uurimismetoodikast, andmekogumisest analüüsimeetodist ja eetilistest dilemmadest. Töö eesmärgi täitmiseks koostas autor andmestiku Riigi Teataja lehelt saadud avalikest kohtulahenditest. Lõputöö teostamiseks kasutas autor *mixed-meetodit*, kasutades nii kvalitatiivset sisuanalüüsi ja kvantitatiivse puhul, et luua kirjeldavat statistikat.

Analüüsi käigus selgus 5 erinevat tüüpi: kanepitarvitaja, kanepimüüja, korduvkurjategija, postpakiga narkotellija ja mõjutaja. Töö käigus kujunes ka keskmine narkokurjategija, kelleks on 34-aastane mees, kellel puuduvad eelnevad karistused ning on kõige enam seotud kanepiga, mis oli ka kõige populaarsem aine. Andmete kaudu ei saanud küll teada, milline on uimastisõltuvuse seos narkokuritegevusega, mis tuleneb andmete oma piirangutest. Sellegipoolest oli Eesti sekkumiskava kooskõlas autori narkokurjategijate tüpoloogiaga, pakkudes palju erinevaid võimalusi, kuidas vähendada narkootikumide levikut. Narkokurjategijate tüpoloogiate kasutamine võimaldab luua tõhusamaid ennetus- ja sekkumismeetmeid, mis on kohandatud erinevate kurjategijate profiilidele, ning aitab kujundada terviklikumat ja tõendus põhisemat narkopoliitikat Eestis.

Eestis võiks edaspidi luua tüpoloogiaid aga autori soovitusel, kasutades teist uurimismeetodit, et saaks vastuseid küsimustele, miks keegi tarvitab või müüb, kas isik on sõltuvuses, kuna autor leiab, et nende kaudu on võimalik rohkem teada saada, kui suur probleem on tarvitamisega ning selle kaudu olla rohkem abi sekkumiskava loomisel. Lisaks sellele võiksid

poliitikakujundajad rohkem rõhutada tugiteenuseid nendele, keda võetakse kinni tarvitamise eest. Sellele lisaks peaks rohkem teavitama inimesi abiteenustest ja ravivõimalustest, see peab muutuma normaalsemaks, sest siiani vaadeldakse narkootikumide tarvitajaid kui kriminaale ning sõltuvust ei vaadata kui haigust.

SUMMARY

The aim of this bachelor's thesis was to create a typology of drug offenders and see how much it is related to the Estonian intervention plan. The analysis was based on public court records obtained from Riigi Teataja from the year 2021, which refer to § 183-190. The sample consisted of 36 cases and 48 individuals.

The main research questions are:

1. What is the typology of drug offenders in Estonia?
2. Is the typology related to the intervention plan made by the Estonian Ministry of the Interior?

In the theoretical part of the work, the author explained how drug addiction can affect a person and in turn cause the person to do crime. The author then gave a general overview of the drug situation in Estonia, citing previous studies for a statistical overview, explained what the legislation around drugs are and what Estonia's drug policy has been like and what it is like now. It also explained the positives of using typologies and how it has been used in previous works. The methodology chapter provides an overview of the research method, data collection, analysis method and ethical dilemmas. The author compiled a database of public court cases obtained from the Riigi Teataja website. The author used a mixed method to carry out the thesis, using both qualitative content analysis and quantitative to create descriptive statistics.

The main findings are the 5 different types that were created: cannabis user, cannabis seller, repeat offender, mail order drug buyer and influencer. It was also found what the average drug offender is like. It is a 34-year-old man who has no convictions and is mostly related to cannabis, which was also the most popular substance. The data did not reveal the relationship between drug addiction and drug crimes, due to the data's own limitations. Nonetheless Estonia's intervention plans aligned with the author's drug offender typology, providing many different ways to reduce the spread of drugs.

KASUTATUD KIRJANDUS

Bennet, T., Holloway, K. (2009). The Causal Connection Between Drug Misuse and Crime. *The British Journal of Criminology*. 49(4), 513-531.

Bevilacqua, L., Goldman, D. (2009). Genes and Addictions. *Clin Pharmacol Ther*.

Cami, J., Farre, M. (2003). Drug Addiction. *The New England Journal of Medicine*. 349(10), 975-986.

Curtis, R., Wendel, T. (2000). Toward the Development of a Typology of Illegal Drug Markets, *Crime Prevention Studies*. 11, 121-152. Kasutatud 28.03.2023, https://popcenter.asu.edu/sites/default/files/library/CrimePrevention/Volume_11/06-Curtis-2.pdf

Francis, B., Soothill, K., Fligelstone, R. (2015). Identifying Patterns and Pathways of Offending Behaviour. A New Approach to Typologies of Crime. *European Journal of Criminology*. 1(1), 47-87. DOI: 10.1177/1477370804038707

Osula, K. (i.a) Kirjeldav statistika annab ülevaate kogutud andmetest, *tlu.ee*. Kasutatud 01.05.2024. <https://www.tlu.ee/~kairio/kirjeldav.html>

Olukord Eestis, *Narko.ee*, i.a, <https://www.narko.ee/olukord-eestis/>

Goldstein, P. J. (1997). The relationship between drugs and violence in the United States of America. *United Nations Office on Drugs and Crime (UNODC) World Drug Report*, 116-121.

Goode, E. (2008). *Out of Control: Assessing the General Theory of Crime*. Stanford University Press

Hasson, H., Leviton, L., von Thiele Schwarz, U. (2020). A typology of Useful Evidence: approaches to increase in practical value of intervention research. *BMC Medical Research Methodology*. 20(1), 133

Heinsalu, L. (2014) *Eesti narkopoliitika muude Euroopa Riikide ja USA narkopoliitika suundumuste taustal keskendudes kanepile*. Magistritöö. Tartu Ülikool, õigusteaduskond.

Helfgott, J. B. (2013) *Criminal Psychology*. Bloomsbury Publishing USA

Johnson, R. B., Onwuegbuzie, A. J. (2007) Toward a definition of mixed methods research. *Journal of Mixed Methods Research*, 1(2), 112-133

Justiitsministeerium. (2024). Kuritegu. *eesti.ee*. Kasutatud 15.04.2024. <https://www.eesti.ee/et/oigusabi/kuritegu-ja-karistused/kuritegu>

Kalmus, V., Masso, A., Linno, M. (2015). *Kvalitatiivne sisuanalüüs*, Sotsiaalne analüüsi meetodite ja metodoloogia õpibaas. Kasutatud 17.02.2023, <https://samm.ut.ee/kvalitatiivne-sisuanalyys>

Karistusseadustik (01.09.2002). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 27.03.2023. <https://www.riigiteataja.ee/akt/184411>

Kurbatova, A. (2022). Narkopoliitikas lihtsaid lahendusi pole. *Terviseinfo*. Kasutatud 26.04.2024. <https://www.terviseinfo.ee/et/blogi/5633-narkopoliitikas-lihtsaid-lahendusi-pole>

Laastik, L., Vihalemm, T. (2004). *Narkomaania representatsioonid Eesti ajalehtedes 2002. aastal*. Tervise Arengu Instituut.

Lõhmus, L., Rüütel, K., Lemsalu, L. (2016) *HIVi temaatikaga seotud teadmised, hoiakud ja käitumine noorte hulgas*. Tervise Arengu Instituut.

Narkootiliste ja psühhotroopsete ainete ning nende lähteainete seadus (16.08.2022). *Riigi Teataja I*. Kasutatud 27.03.2023, <https://www.riigiteataja.ee/akt/12947070?leiaKehtiv>

Narkootikumidega seotud seadusandlusest Eestis (i.a). *Narko.ee*. Kasutatud 27.03.2023.
<https://www.narko.ee/olukord-eestis/eesti-seadusandlus/>

NIDA, (2020) Drug Misuse and Addiction. *National Institute on Drug Abuse*. Kasutatud.
28.03.2024, <https://nida.nih.gov/publications/drugs-brains-behavior-science-addiction/drug-misuse-addiction>

Paimre, M. (2013) “Narkoprobleemide kajastamine Eesti ajakirjanduses (1993-2009)”,
Jyväskylä studies in humanities

Raskin White, H., Gorman, D.W. (2000) <https://core.ac.uk/download/pdf/34709913.pdf>

Results from the European School Survey Project on Alcohol and other Drugs. The ESPAD
report; (2015). Kasutatud 01.03.2023 (<http://www.espad.org/report/home/>)

Seddon, T. (2000). Explaining the Drug-Crime Link: Theoretical, Policy and Research Issues.
Journal of Social Policy, 29(1), 95-107

Siseministerium (2014). Eesti uimastitarvitamise vähendamise poliitika. Dokument. Tallinn

Siseministerium. (2021). Eesti Narkopoliitika Aastani 2030. Dokument. Tallinn

Taylor, R. W. (1974). The Narcotic Trafficker- A Typology. Magistritöö. Michigani Ülikool.
Kriminaalõigus .Kasutatud 02.03.2023
<https://www.ojp.gov/pdffiles1/Digitization/19971NCJRS.pdf>

Tee, K. (2021) Dekriminaliseerimine - kuritegevusevastase võitluse huvides ja heaks?
Prokuratuuri aastaraamatud. Kasutatud 26.04.2024.
<https://aastaraamat.prokuratuur.ee/prokuratuuri-aastaraamat-2021/dekriminaliseerimine-kuritegevusevastase-voitluse-huvides-ja-heaks>

Tervise Arengu Instituut. (2023). Uimastitarvitamise olukord Eestis. Teabeleht. Tallinn

Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: 15–16-aastaste õpilaste legaalsete ja illegaalsete narkootikumide kasutamine Eestis. *ESPAD uuringu raport*. Tallinna Ülikool, Rahvusvaheliste ja Sotsiaaluuringute Instituut, Tervise Arengu Instituut; 2012.

UNODC. (2023). World Drug Report. Teabeleht. United Nations publication, 2023.

Volkow, N, D. (2020). Stigma and the Toll of Addiction. *The New England Journal of Medicine*. 382(14), 1289-1290. [DOI: 10.1056/NEJMp1917360](https://doi.org/10.1056/NEJMp1917360)

Vorobjov, S., Salekešin, M., Vals, K. (2019). Eesti täiskasvanud rahvastiku uimastite tarvitamise uuring, 2018. Tervise Arengu Instituut. Tallinn

Vorobjov S, Tamson M. (2020) Uimastite tarvitamine koolinoorte seas: tubakatoodete, alkoholi ja narkootiliste ainete tarvitamine Eesti 15–16-aastaste õpilaste seas. Tervise Arengu Instituut. Tallinn

Wincup, E. (2005). Drugs, alcohol and crime. Hale, C., Hayward, K., Wahidin, A., Wincup, E. (toim), *Criminology* (lk 203-220). Oxford: University of Oxford.

LISA 1. Andmestik

Vanus	Sugu	Eelnevad karistused	Aine	Aine kogus	Detailid	Karistus
Alaealine	-	Puuduvad	Kanep		Omas alaealisena kanepit, mida ta edasi jagas teistele alaealistele	1 aasta katseajas
-	M	-	Kanep	11 578g	2018 ja 2019. aastal kasvatasid nad kokku vähemalt 596 taime varalise kasu saamise eesmärgil.	7 aastat
	M	-				
43	M	Puuduvad	Kanep	6113g	Korraldas suures koguses kanepi ebaseadusliku vedu Lätist Eestisse raha teenimise eesmärgil.	8 aastat
30	M	Kriminaal korras karistamata ja väärteo korras 1 korra karistatud	Etisolaam	25 perfore eritud pabertükki (0,42g)	Tellis Hollandist suures koguses narkootikume oma kodu addressile.	1 aasta
28	M	Puuduvad	Kokaiin	2,35g	Ostis suures koguses narkootilist ainet	1 aasta ja 3 kuud
33	M	Puuduvad	Kanep	80,36g	Suures koguses aine käsitlemine ning proovis ise kasvatada ka.	4 aastat
			MDMA	4,85g		

35	M	Puuduvad	Kanep	1790,6 4g	Aine suures koguses käsitlemine.	3 aastat ja 7 kuud
32	M	Karistatud	Amfetamiin	500,3g	Omandas suures koguses ainet enda tarbeks ja edasiandmise eesmärgil. Andis juhiseid, millal ja kus anda edasi ainet.	5 aastat ja 3 kuud
25	M	Puuduvad				4 kuud
31	M	Oli vangis kuriteo ajal	-	-	-	4 kuud
38	M	Eelvangistuse s	Amfetamiin Ecstasy	1-2g 5 tabletti	Omandas väikeses koguses amfetamiini, mida tarvitas ise ning andis ebaseaduslikult 1 grammi ebaseaduslikult edasi. Omandas ecstasyt edasiandmise eesmärgil	11 kuud
36	M	Puuduvad	Kokaiin	10-20g	Omandas suures koguses ainet enda tarbeks ja edasiandmise eesmärgil. Andis telefoni teel juhiseid ja korraldusi aine üleandmise kohta. Valdab ja hoidis kokaiini enda juures, kus	3 aastat ja 6 kuud

					ta ka kaalus ja pakendas seda.	
51	N	Puuduvad			Omandas suures koguses ainet enda tarbeks ja edasiandmise eesmärgil. Kuulis etteantud juhiseid.	
28	M	Puuduvad				
21	M	Puuduvad	MDMA	50 tabletti	Omandas suures koguses ainet edasi andmise eesmärgil kasutades suhtlemiseks Telegrami	2 aastat ja 10 kuud
			Kanep	257,32 g		
63	N	Puuduvad	Fenasepaam	0,14g	Omandas suures koguses ainet, mida proovis saada Vene Föderatsioonist üle Eesti Vabariiki	1 aasta
19	M	Puuduvad	Kanep	11,3g	Omandas suures koguses ainet, mida ta isiklikult kasutas ja andis edasi ka.	1 aasta ja 3 kuud
22	M	Puuduvad	Kokaiin	38,5g	Omandas suures koguses ainet enda tarbeks.	2 aastat ja 4 kuud
21	M	Puuduvad	Amfetamiin	1,12g	Tellis Hollandist suures koguses ainet	2 aastat
			Mefedroon	1,56g		
25	M	Puuduvad		14	Kasvatasid ja käitlesid narkootilisi ained	3 aastat ja 6 kuud
44	M	Puuduvad	Kanep	626,69 g		5 aastat

44	M	Karistatud		52	turustamise	4 aastat ja 5 kuud
27	M	Puuduvad	Kanepitaim	623g (578 taime)	eesmärgil.	6 aastat
39	M	Puuduvad	Flubromasol aam (Tablettide sees olev aine)	0,019g	Tellis omandamise eesmärgilt väljaspoolt eestit suures koguses ainet	1 aasta ja 1 kuu
38	M	Korduvalt karistatud	GHB Kokaiin	21,3g 2,91g	Omandas suures koguses ainet.	4 aastat
21	M	Korduvalt karistatud	Kanep	93,25g	Hoidis suures koguses ainet enda kodus ning pakendas doosideks, tarnis tasu eest või tasuta kolmandatele isikutele.	3 aastat
23	M	Puuduvad	Kanep	53,5g	Pakendas ja müüs edasi suures koguses ainet	3 aastat ja 2 kuud
32	M	Puuduvad	Modafiniil	12g	Tellis väljaspoolt Eestit endale ainet	1 aasta ja 3 kuud
28	M	Puuduvad	Kanep	47,49g	Aine suures koguses käitlemine	2 aastat ja 2 kuud
30	M	Puuduvad	Amfetamiin MDMA Kokaiin	80,023k g 13,923k g 1,501kg	Aitas suures koguses ainet käitleda Eestis ja Soomes varalise kasu saamise eesmärgil	3 aastat

			Hašiš	12,58g		
50	M	Puuduvad	GHB	20,9g	Omandas suures koguses ainet	1 aastat ja 4 kuud
30	M	Karistatud	Kanep	14,4g	Omandas suures koguses ainet	1 aasta ja 3 kuud
38	M	Puuduvad	LSD	Üks tarvitamiskogus	Omandas väikses koguses ainet, mida ta seejärel andis alaealisele proovida	3 aastat
31	M	Korduvalt karistatud	Kanep		Omandasid väikses koguses ainet ning seejärel mõjutasid kahte alaealist tüdrukut proovima ainet.	3 aastat ja 6 kuud
27	M	Korduvalt karistatud				3 aastat ja 10 kuud
48	M	Puuduvad	Kanepitaim	299,47 g	Kasvatas oma korteris kanepitaimi	1 aasta
33	M	Puuduvad	Kanepitaim	1827,8 3g	Kasvatas kasvuhoones ja keldris vähemalt 63 kanepitaimet ning käitles oma kasvatatud ainet	4 aastat
			Kanep	2215,7 3g		
31	M	Korduvalt karistatud	Kanepitaim	668,4g	Grupis suures koguses narkootilise aine ebaseaduslik käitlemine ja kasvatamine	4 aastat ja 6 kuud
31	M	Karistatud				4 aastat ja 4 kuud
38	M	Karistatud				3 aastat ja 2 kuud
42	M	Puuduvad				1 aasta ja 7 kuud
35	M	Karistatud				2 aastat
19	M	Puuduvad	Kanepitaim	1,61g	Kanepi ebaseaduslik kasvatamine	1 aasta

31	N	Puuduvad	Kanepitaim	2,25g	Kanepi ebaseaduslik kasvatamine	6 kuud
36	M	Kriminaalkorras karistamata ja siis väärteokorras 6 korda	Kanepitaim	285,9g	Kanepi ebaseaduslik kasvatamine	8 kuud
47	M	Puuduvad	Kanepitaim	53,58g	Kanepi ebaseaduslik kasvatamine edasimüügi eesmärgil ning amfetamiini suures koguses omamine	1 aasta
			Amfetamiin	0,53g		
44	M	Korduvalt karistatud	Amfetamiin	22,3g	Grupis suures koguses narkootilise aine ebaseaduslik käitlemine ja kasvatamine	3 aastat ja 9 kuud
			Kokaain	5,98g		
			Kanepitaim	4,56g		
32	M	Puuduvad	GBL	2807g	Omandas Hollandist tarbimise ja müümise eesmärgil suures koguses ainet ning kasvas ebaseaduslikult kanepit	4 aastat
			Amfetamiin	21g		
			Kanepitaim	0,0213g		

Lihtlitsents lõputöö reprodutseerimiseks ja üldsusele kättesaadavaks tegemiseks

Mina, Kati Allas

1. Annan Tartu Ülikoolile tasuta loa (lihtlitsentsi) minu loodud teose Narkokurjategijate tüpologia, mille juhendaja on Simone Eelmaa, reprodutseerimiseks eesmärgiga seda säilitada, sealhulgas lisada digitaalarhiivi DSpace kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
2. Annan Tartu Ülikoolile loa teha punktis 1 nimetatud teos üldsusele kättesaadavaks Tartu Ülikooli veebikeskkonna, sealhulgas digitaalarhiivi DSpace kaudu Creative Commons'i litsentsiga CC BY NC ND 3.0, mis lubab autorile viidates teost reprodutseerida, levitada ja üldsusele suunata ning keelab luua tuletatud teost ja kasutada teost ärieesmärgil, kuni autoriõiguse kehtivuse lõppemiseni.
3. Olen teadlik, et punktides 1 ja 2 nimetatud õigused jäävad alles ka autorile.
4. Kinnitan, et lihtlitsentsi andmisega ei riku ma teiste isikute intellektuaalomandi ega isikuandmete kaitse õigusaktidest tulenevaid õigusi.

Kati Allas 27.05.2024